

ἐγώ 1). Οὐδ' ἢ γινομένη ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ εὐρεία χρήσις τοῦ «ὑποσυνειδήσου» συντελεῖ εἰς τὸ νὰ διασκεδάσῃ τὸ σκότος. Τὸ νὰ ὁρμώμεθα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, ὅτι «ὁ ψυχικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου δὲν στηρίζεται μόνον ἐπὶ τῆς συνειδήσεως», ἀλλ' ὅτι ὑπὸ ταύτην ὑπάρχει ψυχικὴ ὁρμώσις προγενεστέρα, ἥτις εἶναι ἡ πηγὴ, ἐξ ἧς ἐκείνη προήλθεν 2), δὲν προβιάζει κατὰ πολὺ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, διότι ψυχικὸν βίον οὐχὶ ἀμέσως ἡμῖν προσίτων δὲν δυνάμεθα νὰ νοώμεν ἄλλως ἢ κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ψυχικοῦ βίου, ὃν γινώσκομεν. Τὸ «ὑπὸ τὸ ὄριον τῆς συνειδήσεως ἐγὼ» οὐδὲν ἄλλο δύναται νὰ εἶναι πρὸς ἡμᾶς ἢ ἀντίτυπον τοῦ ἐν συνειδήτῳ ἐγῶ. Τὸ πρόβλημα ἄρα εἰσέρχεται εἰς τὸ γενικώτερον πρόβλημα περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς συνειδήσεως. Ἡ ἐπιβεβαίωσις ψυχικῶν καταστάσεων, αἵτινες κατὰ τοὺς πνευματιστὰς ἀναδύονται εἰς φῶς ὑπὸ τοῦ βάθους τοῦ ἄσυνειδήτου ἐγῶ μόνον ἐπὶ τισιν ἰδιαιτέροις ὅροις καὶ κατ' ἀκροαθίαν ἀποκαλύπτουσι τὴν ὑπαρξίν δευτέρας ψυχῆς, κεμένης ὑπὸ τὴν ἐτέραν καὶ ἡμῖν ἀγνώστου, συνεπάγεται τὴν ἀνάγκην ἀποδείξεως τῶν προσαγομένων γεγονότων, ἧς ἡ ἐπίτευξις δὲν φαίνεται οὐσα ἐγγύς 3).

Συμπέρασμα.

Δύο ἀπόψεις γίνονται φανεραὶ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν πορισμάτων τῆς συγχρόνου ψυχολογίας: ἡ μὲν ἐμπειρική, ἡ δὲ θεωρητική. Τῷ ὄντι, εἴπερ τις καὶ ἄλλη ἐπιστήμη, ἡ ψυχολογία μάλιστα φαίνεται ὅτι διηγεῖται ἐπιτακτικὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τῆς φιλοσοφίας εἴτε τῆς κριτικῆς εἴτε τῆς μεταφυσικῆς, τὰ δὲ θεωρητικὰ προβλήματα ἐμφανίζονται ἐπιτακτικὰ, ἀπαι-

1) Μνημονεύων ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐν τῷ βιβλίῳ αὐτοῦ *Das Weltbild der Gegenwart* (σελ. 60 κέ.) γνωστοτάτων διαμέσων προσώπων, τῆς Ἀμερικανίδος Piper (τηλεπάθεια) καὶ τῆς Ἰταλίδος Eusapia Palladino (τηλεκίνησις) ὁμολογεῖ ἐν τέλει (σελ. 61) ὅτι ἡ αἰτιώδης συνάφεια τῶν γεγονότων τούτων δὲν ἔχει εἰσέτι ἀρκούντως διασαφηθῆ.

2) I. Jastrow, *La subconscience* (1908), σελ. 385.

3) «Καθόλου συνειδήσις μία μόνη ὑπάρχει ἐν ἐκάστῳ ἀνθρώπῳ, λέγει ὀρθότατα ὁ De Sarlo, διότι ἡ οὐσία τῆς συνειδήσεως ἐγκείται ἀκριβῶς ἐν τῇ εἰς ἐν κοινὸν κέντρον ἀναφορᾶ τῶν πολλαπλῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, ὅπερ κέντρον ἔχει ἀξίαν μόνον ἐπὶ τῷ ὄρῳ νὰ ἐμφανίξῃ τοὺς χαρακτῆρας τῆς διαρκείας καὶ συνεχείας» (*Coscienza e subconscience*, ἐν τῇ «*Cultura filosofica*» τῆς 15 Ἰουλίου 1908, σελ. 132). Ἄλλως δέ, ὡς παρατηρεῖ πάντοτε ὁ De Sarlo ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ (σελ. 335), αὐτὸ τὸ προμνημονευθὲν βιβλίον τοῦ Jastrow παρέχει τὴν καλλίστην ἀπόδειξιν περὶ τοῦ ὅτι «εἶναι ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶμεν ἀληθινὴν καὶ πραγματικὴν πολλαπλότητα συνειδήσεων ἐφ' ἧς σημασίας θέλουσιν οἱ φαίνομενοκρατικοί».

τοῦντα παρὰ τῆς ψυχολογίας τὴν λύσιν ἐκείνην, ἣν νομίζουσιν ὅτι δικαιοῦνται παρ' αὐτῆς νὰ λάβωσιν. Ἄλλ' αὐτὴ ἢ αὐστηρότερον ἐμπειρικὴ ἀποφίς δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη ἀμφιβολιῶν, ἐν αἷς ὑπονοεῖται ἢ ἀμφισβήτησις αὐτῆς τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας τῶν ψυχολογικῶν μαθήσεων.

Καὶ τῶν ἀμφιβολιῶν τούτων ἢ μεγίστη τῇ σκοποῦντι τὴν παροῦσαν κατάστασιν τῶν ψυχολογικῶν σπουδῶν φαίνεται αὕτη: εἶναι ἄρα γε δυνατὸν νὰ ναναγάγωμεν τὰ γεγονότα τῆς συνειδήσεως εἰς τινὰς ἀληθινὰς ψυχικὰς «λειτουργίας», διδοῦσας τὴν «ἐξήγησιν» αὐτῶν; Ὅπερ εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ τὸ νὰ ἐρωτῶμεν: ὑπάρχει πραγματικὴ ψυχικὴ αἰτιότης τόσον αὐστηρά, ὅσον ἢ φυσικὴ;

Ἐξετάζοντες τὴν γενικὴν κατασκευὴν τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως ἀνηγάγομεν τὰς τυπικωτάτας κατηγορίας τῶν ψυχικῶν γεγονότων εἰς τρεῖς «λειτουργίας», γνωστικὴν, συναισθηματικὴν καὶ βουλευτικὴν. Ἄλλ' ἢ ἔννοια «λειτουργία» νοεῖται ἐνταῦθα, οὐδ' εἶναι δυνατὸν ἄλλως, μόνον ὡς τις ἀφηρημένη γενίκευσις αὐτῶν τῶν γεγονότων, εἰς ἃ ἀναφέρεται. Οὕτω «λειτουργίαν» παθηματικὴν ἢ συναισθηματικὴν οὐδὲν ἄλλο λέγομεν ἢ τὸ ἄθροισμα τῶν συναισθημάτων καὶ τῶν παθημάτων, ὧν εἶναι ἐπιδεκτικὴ ἢ συνείδησις, καὶ τὸ πολὺ πολὺ τάσιν τινὰ τῆς συνειδήσεως ἢ διάθεσιν νὰ πάσχη τὰ τοιαῦτα ψυχικὰ παθήματα. Ἐτερος ὀρισμὸς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δοθῇ, ἀπαραδέκτου οὔσης τῆς ὑποθέσεως «δυνάμεώς» τινος ἀϋθυπάρκτου, ἀνεξαρτήτου τῶν ψυχικῶν γεγονότων, ἃτινα ἐκφράζει. Ἐὰν δ' ἢ τοιαύτη ὑπόθεσις ἀναγκάσιως ἀπαιτῆ ὡς πόρισμα τὴν ἔννοιαν τῆς ἐμφύτου λειτουργίας, εἰς τὴν ἔννοιαν ταύτην ἀνάγκη ὅπως δῆποτε νὰ καταφύγωμεν καὶ διὰ τῆς ὑφ' ἡμῶν δοθείσης ἐμπειρικωτέρας ἐξηγήσεως. Ὅσον δῆποτε καὶ ἂν προσπαθῇ ἢ ψυχολογία νὰ ἐλέγῃ διὰ τῆς γενετικῆς μεθόδου εἰς τὰς πρώτας ἐκδηλώσεις τῆς ψυχῆς, ἀνευρίσκει πάντοτε αὐτὰς διὰ τῶν θεμελιωδῶν γνωρισμάτων τῆς, ἃτινα ἀναγκάζουσιν αὐτὴν νὰ νομολογῇ ὅτι δὲν δύνανται αἵται νὰ νανάγωνται εἰς τι διαφωρον ἑαυτῶν καὶ μᾶλλον εὐεξήγητον. Ἰῶδομεν δ' ὁπόσον ἠττόχησαν αἱ ἀπόπειραι παραγωγῆς τῶν τριῶν δεξιότητων τῆς ψυχῆς ἀπὸ μιᾶς τούτων ἢ ἀπὸ δύο. Τὸ πρόβλημα ἄρα τῶν ψυχικῶν «λειτουργιῶν» εἶναι αὐτὸ τὸ πρόβλημα τῆς συνειδήσεως: τὸ νὰ ἐξηγῶμεν τὴν ἀρχὴν ἐκείνων εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ τὸ νὰ ἐξηγῶμεν τὴν γένεσιν τῆς συνειδήσεως, διότι αὕτη ἐμφανίζεται ἐν τῇ κόσμῳ μετὰ τῶν ἀπόψεων ἐκείνων, αἵτινες ἐν τῇ ἐξελιγμῷ τοῦ ἀ. ο. μ. καὶ τοῦ εἴδους ἐκδηλοῦνται ἀεὶ ἐντονώτεροι.

Δὲν θὰ ἦτο δ' ἄλλως δίκαιον νὰ παραιτῶμεν παρὰ τῆς ψυχολογίας, ὅ,τι δὲν ἐπινοοῦμεν νὰ παραιτήσωμεν παρὰ τῆς φυσικῆς. Καὶ αὕτη εἶναι, ὡς καὶ ἐκείνη, καταδεδικασμένη νὰ διατελῇ ὅλως ἐν τῇ σκότει περι τῶν πρώτων αὐτῆς ἔννοιῶν. Αἱ ἔννοιαι «ὕλη» καὶ «ἐνέργεια» ἀφαιρεθεῖσαι τὰ συγκεκριμένα γεγονότα, δι' ὧν ἐκφράζονται, εἶναι ἀνεξήγητοι αὐχ

ἤττον» παρὰ τὰ πρῶτα γνωρίσματα τοῦ ψυχικοῦ βίου. Ὑπερτερσι δὲ τῆς ψυχολογίας ἢ φυσικῆ κατὰ τοὺς τρόπους τῆς ἑαυτῆς αἰτιότητος, ἥτις εἶναι ποσοτικὴ καὶ ἐπομένως ἀκριβέστερον δυναμένη νὰ προσδιορίζεται καὶ νὰ προοράται κατὰ τὰς ἑαυτῆς ἀναπτύξεις. Ἀλλὰ τοῦτο, ὡς κάλλιστα κατέδειξεν ὁ Lotze, ἀναφέρεται εἰς τὴν «μορφὴν», οὐχὶ εἰς τὴν «οὐσίαν» τῆς αἰτιότητος, ἥτις παραμένει κεκλυμένη ἐν τῷ μυστηρίῳ ἐκείνῳ, ὅπερ περιβάλλει ἀπάσας τὰς πρῶτας ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως.

Ψυχικαὶ ἄρα λειτουργίαι φαίνονται ἡμῖν παραδεκταὶ μόνον ἐφ' ἧς ἐδηλώσαμεν σημασίας. Φυσιολογικαὶ λειτουργίαι, ὧν ὑπερμαχοῦσιν αἱ ἐπιζητούμεντες ποσοτικὴν ἐξήγησιν τῶν ψυχικῶν γεγονότων, ἐκβαίνουσιν, ὡς πολλάκις εἶδομεν, τῶν ὁρίων τῆς ψυχολογίας, ὥστε τοιαύτη ἐξήγησις δὲν ἀρμόζει πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῆς.

Ἡ ψυχικὴ λοιπὸν αἰτιότης κέκτηται τοὺς ἰδίους ἑαυτῆς χαρακτήρας, οἵτινες ἐπιτρέπουσι νὰ λύσωμεν τὸ παραδεδομένον πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλήτεως ἀποφεύγοντες εἴτε νὰ ὑποτάξωμεν τὴν βούλησιν εἰς τοὺς νόμους τῆς μηχανικῆς κατασκευῆς εἴτε νὰ πολύσωμεν αὐτὴν παντὸς αἰτιώδους δεσμοῦ. Ἡ «ψυχικὴ ἀνάγκη» δὲν εἶναι ἡ «μηχανικὴ ἀνάγκη» (determinismo). Ἡ διάκρισις ὀφείλει τανῶν πάντως νὰ γίνεται ἐξ αὐτῆς δ' ἀναγκαζόμεθα νὰ μὴ συγχέωμεν τὰς ἐπιστήμας, ἐν αἷς εἶναι δυνατὴ ἢ μᾶλλον ἢ ἤττον εὐρεία ἐφαρμογῆ τῆς παραγωγικῆς μεθόδου, πρὸς τὰς ἐπιστήμας, αἵτινες περιορίζονται εἰς τὴν καθάραν ἐπαγωγὴν.

Αὕτη δὲ εἶναι ἀνάγκη, ἥτις θὰ καθιστᾷ πάντοτε ἀδύνατον τὴν ἀναγωγὴν τῆς ψυχολογίας εἰς τὴν σχηματικὴν ἐκείνην μορφολογίαν, ἥτις εἶναι οὐδὲν ἄλλ' ἢ κακὸν καὶ ἀνακριβὲς καὶ ἀσύμφυλον ἀντίτυπον τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἦτο καὶ εἶναι ἔτι ἐν μέρει τοῦτο τῆς γερμανικῆς ψυχολογίας ἀμάρτημα, ὅτι ἐνεκα τῆς γοητείας «ἀκριβοῦς» τινος ψυχολογίας ὀλιγόρησε τῆς πραγματικῆς, συγκεκριμένης, ζωντανῆς ἀπόψεως, ἣν ἡ ψυχολογία οὐδέποτε θὰ δυνήθῃ νὰ πολέσῃ. Ἡ τελεία χρεοκοπία (διότι ἄλλως δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ) τῆς «ψυχοφυσικῆς» μεθ' ὅλης τῆς παρασκευῆς τῶν «νόμων» αὐτῆς, εὐθραύστου δίκην χαρτίνου φρουρίου, ὑπῆρξε τὸ φυσικὸν ἐπικολούθημα τοῦ ἀμαρτήματος τούτου. Καὶ τὸ οὐχὶ πόρρω ἀφροστῶς μέλλον παρασκευάζει ἴσως τὴν κατάπτωσιν ἐτέρων συστημάτων, ἀντεχόντων εἰσέτι εἰς τὴν πνοὴν τῆς νέας κριτικῆς ἐρεῦνης. Κάλλιον ἄρα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐνόησαν τὴν ψυχολογίαν Ἄγγλοι καὶ Γάλλοι. Ὁ κατ' αὐτῶν ὑπὸ τῶν ὑπεναντίων προφερόμενος φόγος, ὅτι δὲν ἐπιδιώκουσι τὴν ἀκρίβειαν τῶν μεθόδων, μετατρέπεται ἐπ' ἀληθείας εἰς ἔπαινον, διότι ἀντὶ τῶν μορφῶν τῶν κενῶν παντὸς περιεχομένου καὶ μὴ ἐχουσῶν ἐν ἑαυταῖς τὴν ἀξίαν ἐκείνην, ἥτις δύναται μόνον νὰ νῆκῃ εἰς τὰς ἐπιστήμας, τὰς ὑποκείμενον

έχουσας τὰ γεγονότα τῆς ποσότητος, ἐπεχείρησαν οὗτοι νάντικαταστή-
σωσιν ὀρθοτέραν τινά ἀντίληψιν τῆς μελέτης τῆς ψυχῆς, ἀρυόμενοι τὰ
οἰκεία δεδομένα ἐκ πηγῶν πολλῶ ζωτικωτέρων παρά τὰ πειράματα τοῦ
ἐργαστηρίου, ἅτινα τοῦ πραγματικοῦ βίου τῆς συνειδήσεως ὠχρότατον
μόνον ἀπείκασμα δύνανται νά παρέχωσιν. Ἡ ψυχολογία εἶναι πρῶτιστα
καὶ μάλιστα ἐπιστήμη τοῦ «ψυχικοῦ βίου», οὐδεὶς δὲ θά δυνηθῆ νά κωλύη
αὐτὴν νά εἰσχωρῆ διὰ τοῦ ἑαυτῆς βλέμματος ὅπουδῆποτε ὑπάρχει ἔχνος
τι τοῦ θαυμασίου ἐκείνου φαινομένου, ἥτοι τῆς συνειδήσεως, ἀπὸ τῶν
πρῶτων ἀμυδρῶν σπινθήρων τοῦ ψυχικοῦ βίου μέχρι τῶν ἀπαστραπτου-
σῶν ἐνοράσεων τῆς μεγαλοφυΐας, ἀπὸ τοῦ κλειστοῦ καὶ στενοῦ κύκλου
τοῦ αἰσθητικοῦ βίου μέχρι τῶν ἐκτενῶν καὶ ἐκπρεπῶν καὶ πολυμόρφων
ἐκδηλώσεων τῆς ἱστορίας καὶ τῆς κοινωνίας. Ὅποθενδῆποτε ἀνατέλλει
φῶς συνειδήσεως, ἐκεῖθεν ἐξέρχεται μόνον τι τοῦ ἀληθοῦς, ὅπερ ἡ ἐπι-
στήμη ὀφείλει νά συλλέγῃ καὶ νά συναρμόττῃ ἐν ἐκείνῃ τῇ τῶν γραμ-
μῶν ἀρμονίᾳ, εἰς ἣν μόνον καταλήγει ἡ εὐρεία καὶ βαθεῖα μελέτη τῆς
πραγματικότητος.